

Zadania nauczycielskie Kościoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań rodziny

Ks. Dr Marek Zaborowski – KUL STALOWA WOLA

Ur. 09 października 1973 roku w Dębicy, dr prawa w zakresie prawa kanonicznego. Po ukończeniu szkoły średniej wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. W 1999 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Doktorat w 2008 roku na UKSW w Warszawie. Od 2008 roku pracownik Sądu Diecezjalnego w Tarnowie i w Rzeszowie - sędzia audytor, oraz obrońca wężła małżeńskiego. Od 2010 roku adiunkt na Wydziale Zamiejscowym Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli. Autor kilkudziesięciu artykułów z dziedziny prawa kanonicznego i wyznaniowego.

WSTĘP

Rodzina chrześcijańska jest Kościołem domowym, w którym rodzice są pierwszymi nauczycielami wiary dla swoich dzieci¹. „W naszych czasach często wracamy do tego wyrażenia «Kościół domowy», przyjętego przez Sobór, pragniemy bowiem, ażeby to, co się w nim zawiera, nigdy nie uległo przedawnieniu”². Myśl Soboru Watykańskiego II, ujęta również w nauczaniu Jana Pawła II, ukazuje rodzinę jako wspólnotę wiary, którą realizuje, m.in., misję Kościoła.

Prawdę, tak wyrażoną, można też odnaleźć w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., gdzie czytamy: „Żyjący w stanie

małżeńskim, zgodnie z własnym powołaniem, mają szczególny obowiązek przyczynić się do budowania Ludu Bożego, przez małżeństwo i rodzinę”³. Na mocy chrztu, członkowie rodziny uczestniczą w kapłańskim, prorockim i królewskim posłannictwie Chrystusa oraz Kościoła⁴. Zatem Kościół domowy, jako wspólnota ewangelizowana i ewangelizująca, włącza się w nauczycielskie zadania eklesjalne⁵.

Treść niniejszego artykułu dotyczy zagadnienia: w jaki sposób rodzina uczestniczy w misji nauczycielskiej Kościoła. Na ten temat wypowiada się, m.in., Magisterium Kościoła oraz prawo powszechne i partykularne polskie. Dokumenty te

¹ Por. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-166, nr 11; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 1655-1657.

² Jan Paweł II, *List do rodzin*, Poznań 1994, nr 3.

³ *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Joannis Pauli PP. promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego, Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (dalej KPK 1983), kan. 226 § 1.

⁴ Por. tamże, kan. 204 § 1. Uczestnictwo w prorockiej misji Kościoła łączy się z obowiązkiem i prawem Kościoła do przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, por. tamże, kan. 747 § 1.

⁵ Por. *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 33. 146-147; *Lumen gentium*, nr 35; *Dekret o apostołstwie świeckich Apostolicam actuositatem*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, s. 377-401, nr 6. 11; Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o zadaniach rodziny w świecie współczesnym Familiaris consortio*, AAS 74 (1982), s. 81-191, nr 51-54; tenże, *Posynodalna adhortacja apostołska Christifideles laici*, Wrocław 1990, nr 14.

stanowić będą źródła niniejszego opracowania. Zakres i formy udziału w wymienionej misji należy skonfrontować z aktualnymi problemami, stojącymi przed współczesną rodziną w Polsce. Określenie tych trudności stanowić będzie kolejny cel artykułu. Zasadniczym punktem odniesienia będzie trzecia księga Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Zadania nauczycielskie w kolejności norm ujętych w tej księdze obejmują: posługę słowa Bożego, działalność misyjną Kościoła, wychowanie katolickie oraz oddziaływanie przez współczesne środki społecznego przekazu.

1. POSŁUGA SŁOWA BOŻEGO

Wierni świeccy dają świadectwo Ewangelii słowem oraz przykładem swego życia, a powołani przez biskupa, podejmują ponadto różne zadania służebne wobec słowa Bożego⁶. Służba ta dotyczy, m.in., przepowiadania słowa oraz nauczania katechetycznego. „Posługa słowa spełniana przez świeckich w formie przepowiadania i katechizowania jest ich zarówno obowiązkiem, jak i prawem [...]”⁷.

⁶ Por. KPK 1983, kan. 759; *Christifideles laici*, nr 33.

⁷ Por. J. Dyduch, *Udział świeckich w misji prorockiej Chrystusa i Kościoła*, [w:] „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 35 (1988), z. 5, s. 12. Rodzina jest objęta ewangelizacją, ale także ona sama staje się wspólnotą ewangelizującą, por. *Familiaris consortio*, nr 52; M. Kaszowski, *Odnowa życia rodzinnego w ruchu Domowy Kościół. Studium pastoralne w świetle badań na terenie diecezji przemyskiej*, Otwock-Świdar 1994, s. 176-177.

⁸ „Trzeba wszakże pamiętać, że udzielenie w tym wypadku misji kanonicznej nie jest dopuszczeniem świeckich do uczestnictwa w misji profetycznej Kościoła, gdyż taką otrzymali oni od *Chrystusa*. Jest ona tylko aktem prawnym porządkującym i koordynującym spełnianie misji prorockiej Kościoła, którą hierarchia wykonuje wspólnie z laikatem.”, J. Dyduch, *Udział świeckich w misji prorockiej*, dz. cyt., s. 12. *O naturze tej „misji”*, por. także E. Signorile, *La predicazione dei laici e il dwieterio domelia*, Roma 1994, s. 89; E. Zanetti, *I laici nel munus docendi delia Chiesa*, [w:] *I laici nella ministerialità delia Chiesa*, XXVI Incontro di Studio Centro Dolomiti „Pio X” - Borca di Cadore 28 giugno-3 luglio 1999, a cura di Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 2000, s. 205-206.

⁹ Por. Dokument międzykasterialny, Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów Ecclesiae de mysterio, 15.08.1997, [w:] „L'Osservatore Romano” 12 (1998), art. 2 § 3.

1.1. Przepowiadanie słowa Bożego

Prawodawca kościelny nie zdefiniował terminu „przepowiadania”, ale można je określić jako ustny przekaz żywego słowa Bożego, potocznie nazywany głoszeniem kaznodziejskim. Zasadniczą normę w odniesieniu do świeckich podaje kan. 766 Kodeksu z 1983 r.: „Świeckich można dopuścić do przepowiadania w kościele lub kaplicy, jeśli w określonych okolicznościach domaga się tego konieczność albo gdy to w szczególnych wypadkach zaleca pożytek, zgodnie z przepisami wydanymi przez Konferencję Episkopatu i z zachowaniem przepisu kan. 767 § 1.”

Świeccy, m.in., rodzice chrześcijańscy, mogą uczestniczyć w misji głoszeniu słowa Bożego, która jest udziałem w misji kościelnej i tym samym domaga się umocowania prawnego. Przepowiadanie to łączy się z pozwoleniem lub zgodą przedstawiciela władzy kościelnej⁸. *Instrukcja* z 1997 r. dotycząca współpracy świeckich w posłudze kapłanów określa jednak, że nie jest to ich prawo własne⁹. Na fundamencie ogólnej możliwości do przepowiadania opiera się konkretne pozwolenie władzy kościelnej. Głoszenie słowa

Bożego w kościołach i kaplicach nie może być postrzegane jako nauczanie prywatne - świeccy nie przemawiają tylko we własnym imieniu¹⁰. Omawiane pozwolenie może pośrednio wynikać z nadania urzędu w Kościele albo być bezpośrednio udzielone do określonych wydarzeń, może być terminowe lub bezterminowe¹¹.

Przepowiadanie, o którym mówi kan. 766 Kodeksu z 1983 r., odnosi się do określonych miejsc świętych - kościołów i kaplic. Prawo powszechne nie odnosi się do możliwości przepowiadania świeckich poza tak określonymi miejscami, np. w domach prywatnych - podczas spotkań modlitewnych, w trakcie procesji religijnych na placach i ulicach, w czasie Drogi Krzyżowej, ludowych nabożeństw maryjnych itd.¹² Wydanie norm na ten temat, na mocy kan. 772 § 1 Kodeksu z 1983 r., należy do kompetencji Biskupa Diecezjalnego. Myśl ta może być ujęta w prawie partykularnym, przykładowo: „Świeckich dopuszcza się do przepowiadania poza liturgią w kościele lub kaplicy, po uprzednim pozwoleniu ordynariusza. Warunek ten nie odnosi się do wystąpień w innych pomieszczeniach, o czym decyduje proboszcz”¹³. Sytuacja domaga się ponadto zgody duszpasterza, który kieruje daną parafią, czy grupą wiernych.

Biskup Diecezjalny, będąc moderatorem posługi słowa w Kościele partykularnym, akceptuje przepowiadanie świeckich w ogólności, a także konkretnych osób w tej posłudze. Kan. 766 Kodeksu z 1983 r. odnosi pozwolenie (biskupa) do norm wydanych przez Konferencję Episkopatu. Przepisy wspólne dla określonej Konferencji ujednolicają praktykę przepowiadania przez świeckich w danym kraju czy regionie oraz wyznaczają ramy dalszym decyzjom Biskupa Diecezjalnego, który na ich bazie precyzuje zastosowanie do konkretnych sytuacji i osób¹⁴. Przepisy Konferencji Episkopatu, które muszą uzyskać *recognitio* Stolicy Apostolskiej, powinny wskazywać kryteria rozważania tak, aby Biskup Diecezjalny mógł podjąć właściwe decyzje duszpasterskie¹⁵. Dopuszczenie do przepowiadania łączy się z koniecznością lub pożytkiem. Oba te warunki podkreślają wyjątkowość udzielenia pozwolenia na głoszenie Ewangelii w myśl kan. 766 Kodeksu z 1983 r.¹⁶ Głoszenie słowa Bożego w kościołach i kaplicach przez świeckich nie jest jednak regułą Kościoła¹⁷. Odniesienie do konieczności wiąże się przede wszystkim z brakiem szafarzy¹⁸. Ta sytuacja nie występuje w Polsce. Może natomiast zachodzić inny wymóg - pożytek dotyczący szczególnych przypadków. Jest to przepowiadanie z okazji, np. szczególnych rocznic obchodzonych w społeczności, wi-

¹⁰ Por. E. Zanetti, *I laici possono predicare e insegnare nella Chiesa?*, QDE 2 (1989) nr 1, s. 270.

¹¹ Por. J.A. Coriden, *Introduction and commentary*, (w:) *New commentary of the Code of Canon Law*, ed. J.P. Beal, J.A. Corriden, T.J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 927.

¹² Por. T. Vanzetto, *Predicazione dei laici nelle chiese e negli oratori*. Commento alle delibere CEI, QDE 3 (1990) nr 1, s. 131.

¹³ Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy. Przemysł 2000, statut 241.

¹⁴ Na terenie Polski, por. Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich.

¹⁵ Por. *Ecclēsiæ de mysterio*, art. 2 § 13.

¹⁶ Por. tamże, art. 2 § 3.

¹⁷ Por. tamże, art. 2 § 4.

¹⁸ Por. KPK 1983, kan. 230 § 3; L. Chiappetta, *11 Codicedi Diritto Canonico. Commentogiuridico-pastorale*, t. 2, Roma 1996, s. 18.

zyty misjonarzy świeckich we wspólnocie, czy też reprezentantów różnych form apostolstwa, ćwiczenia duchowe, rewizje życia religijnego, wieczory modlitewne, itd.¹⁹ „Z kolei bardzo zaleca się, by przedmiotem przepowiadania, m.in., była także jedność i trwałość rodziny, jej zadania, dlatego też w tej tematyce najbardziej kompetentnymi i wiarygodnymi mogą być małżonkowie-rodzice. Zatem na pewno tutaj zaleca pożytek”²⁰. Świeccy powinni być do takiego zadania odpowiednio przygotowani; w wystąpieniach skierowanych do małżeństw, konieczne jest osobiste przykładowe życie małżeńskie osoby świeckiej, a gdy wystąpienie ma miejsce podczas wieczoru modlitewnego, to nie może się ono dokonać bez solidnej formacji teologiczno-duchowej przemawiającego itd.²¹.

Przyzwolenie na przepowiadanie w kościołach i kaplicach wyklucza jednak głoszenie homilii, która jest zarezerwowana

kapłanom i diakonom, na mocy kan. 767 § 1 Kodeksu z 1983 r. Założenie to potwierdzają też dokumenty II Synodu Plenarnego w Polsce²². Niemożność dyspensowania w tej materii również potwierdza negatywna odpowiedź Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego²³.

Posoborowe prawodawstwo kościelne dopuszczało możliwość przepowiadania świeckich w czasie Mszy św. z udziałem dzieci. *Instrukcja Pueros baptizatos* z 1973 r., która ustanawiała tę wyjątkową sytuację, utraciła swą moc prawną z chwilą wejścia w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.²⁴. Wątpliwości, co do dialogowanej formy głoszenia słowa, rozstrzyga instrukcja z 1997 r.: „Możliwość [dialogu] podczas homilii może być czasem roztropnie wykorzystywana przez kapłana sprawującego Mszę św. jako forma objaśnienia, co jednak nie oznacza złożenia na innych obowiązku głoszenia słowa”²⁵.

¹⁹ Por. J.A. Coriden, *Introduction*, s. 928; P. Urso, *Il ministero della parola divina: predicazione ecclésiastica (can. 781-792)*, [w:] *Gruppo italiano docenti di diritto canonico - La funzione di insegnare della Chiesa, XIX Incontro di studio passo della Mendola-Trento, 29.06-03.07.1992*, Milano 1994, s. 35-36; E. Zanetti, *I laici possono*, dz. cyt., s. 270. „Może się zdarzyć, że proboszcz będzie zmuszony odwołać się do specjalisty, a nawet do współpracownika niebędącego wyświęconym kapłanem, by wygłosił naukę na określony temat. W takim wypadku musi być jasno powiedziane, że ów mówca naucza w imieniu kapłana, który zwrócił się do niego z prośbą o tę posługę, i że korzysta z jego autorytetu”, D. Bourgeois, *Duszpasterstwo Kościoła*, Poznań 2001, s. 373-374.

²⁰ H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze nauczania*, [w:] „Prawo Kanoniczne” 37 (1994) nr 1-2, s. 167.

²¹ Por. T. Vanzetto, *Predicazione dei laici*, dz. cyt., s. 134-135.

²² Por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 206. „Należy ściśle przestrzegać przepisu kan. 767 § 1, który postanawia, że homilia, która jest częścią samej liturgii oraz kazanie, które wchodzi w jej miejsce, są zarezerwowane kapłanowi lub diakonowi. To samo dotyczy głoszenia słowa Bożego w czasie nabożeństw”, *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich*, nr 4.

²³ Por. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authenticae Interpretandos, *Responsiones ad proposita dubia*, AAS 79 (1987) s. 1249; *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 1.

²⁴ Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, *Pueros baptizatos*, AAS 66 (1974) s. 30-46.

²⁵ Por. *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 3. Por. także M. Rivella, *La riserva dell'omelia ai ministri dialogowanej w liturgii*, por. także A. Meneghetti, *I laici fanno liturgia?*, Torino 1989, s. 48-51; Por. R. Król, *Perspektywa kształtowania przez nauczyciela powołania do małżeństwa wśród młodzieży*, [w:] *Spółczesność i rodzina*. Stalowowolskie Studia KUL, nr 4 (3/2005), Rok 2, s. 62-66.

Zarezerwowanie homilii nie wyklucza innych wystąpień świeckich w trakcie Mszy św. Po krótkiej homilii świętego szafarza dopuszczalnym jest zabranie głosu przez rodziców, dających swoje świadectwo wiary w relacji do tekstów świętych, czy niektórych specyficznych problemów²⁶. Potwierdzenie możliwości wypowiedziania komentarzy lub świadectw podczas Eucharystii przynosi także instrukcja z 1997 r. „Dopuszczalne jest wprowadzenie do liturgii krótkiego komentarza, pozwalającego ją lepiej zrozumieć, a także - w wyjątkowych przypadkach - ewentualnych świadectw, które powinny być zawsze dostosowane do przepisów liturgicznych i składane podczas liturgii eucharystycznych sprawowanych ze szczególnych okazji (np. dzień seminarium, dzień chorego itp.), jeśli rzeczywiście mogą one być przydatne do zobrazowania homilii wygłoszonej jak zwykle przez celebransa. Te komentarze i świadectwa nie powinny przybierać takiej formy, która zatarłaby różnicę między nimi a homilią”²⁷. Jeszcze bardziej wskazanym momentem na tego rodzaju przepowiadanie jest zakończenie sprawowania Eucharystii, przed rozesłaniem wiernych²⁸, albo przygotowanie do Mszy Św., tj. przed rozpoczęciem liturgii.

Pośród form przepowiadania wyróżniamy: rekolekcje, misje święte i konferencje²⁹. Prawodawca zaleca te tradycyjne formy głoszenia seryjnego (misje i reko-

lekcje). Duszpasterze realizują je, wykorzystując wskazania Biskupa diecezjalnego. Czasem wskazanym na rekolekcje są „pewne okresy roku kościelnego”, przez co należy rozumieć przede wszystkim Adwent i Wielki Post³⁰. Rekolekcje czy misje najczęściej opierają się na posłudze duchownych przybywających do danej parafii, albo innej wspólnoty wiernych. Zadanie rekolekcyjne może również podjąć cały zespół misyjny (rekolekcyjny) składający się również z osób konsekrowanych, uczniów seminarium i osób świeckich³¹.

Zatem, różne formy przepowiadania mogą być głoszone także przez świeckich - z zastrzeżeniem spełnienia wymaganych warunków. Szczegóły, dotyczące osób upoważnionych do głoszenia słowa Bożego, reguluje prawo partykularne. W sytuacji polskiej, świeccy mogą włączać się oraz samodzielnie prowadzić konferencje. „Wygłaszanie konferencji religijnych w kościołach lub kaplicach poza Mszą św. lub nabożeństwem przez osoby świeckie, które mają stosowną formację teologiczną, może się odbywać po uprzednim uzyskaniu zgody miejscowego biskupa diecezjalnego”³².

1.2. Nauczanie katechetyczne

Posługa słowa Bożego obejmuje także nauczanie katechetyczne. To katecheza ma sprawiać, by wiara chrześcijan stawała się żywa, wyraźna i czynna³³. „Ogólnie

²⁶ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 20.

²⁷ *Ecclesiae de mysterio*, art. 3 § 2.

²⁸ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 20.

²⁹ „Proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb”, KPK 1983, kan. 770.

³⁰ Por. E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 32.

³¹ Por. G. Siwek, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła*, Kraków 1999, s. 191-200.

³² Por. *Wskazania Episkopatu Polski w sprawie udziału katolików świeckich*, nr 5.

³³ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, AAS 64 (1972) s. 97-176, nr 17; KPK 1983, kan. 773.

mówiąc, katecheza jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, a obejmuje przede wszystkim przekaz doktryny chrześcijańskiej, przekazywanej na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”³⁴.

Prawodawca kościelny wskazuje, że systematyczny i całościowy przekaz wiary jest, na mocy sakramentu chrztu, obowiązkiem wszystkich wiernych, odpowiedzialnością całego Ludu Bożego³⁵. Wyraża się ona, m.in., w dawaniu świadectwa wierze, którą katecheza rozwija i pogłębia³⁶. Obowiązek katechizowania w różnym stopniu spoczywa na wiernych, zależnie od powołania każdego z nich³⁷. Powołanie rodziców w sposób naturalny uprawnia ich do pełnienia roli katechetów. „Rodzice przed innymi mają obowiązek słowem i przykładem formować dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego”³⁸. Katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechetyczną³⁹; przez pierwsze uwrażliwienie i praktykowanie wiary jest do pewnego stopnia niezastąpiona⁴⁰.

Wychowanie chrześcijańskie rozpoczyna się już w dzieciństwie. Rytm wydarzeń rodzinnych, przyjmowanie sakramentów, święta religijne, narodziny dziecka, czy żałoba - są okazją do wyjaśnienia chrześcijańskiego znaczenia tych wydarzeń⁴¹. Dzieci najmłodsze mają prawo otrzymać od rodziców prosty przekaz wiary; rodzice ukazują Boga jako troskliwego Ojca oraz uczą swoje dzieci modlitwy, jako dialogu w miłości z Bogiem⁴². Na dalszych etapach rozwoju dziecka, rodzice troszczą się o jego przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej, sakramentu pokuty oraz bierzmowania, o uczestnictwo w szkolnym, a także parafialnym nauczaniu katechetycznym, o udział w praktykach religijnych i życiu Kościoła, o kierowanie się w życiu zasadami chrześcijańskimi⁴³.

Prawo rodziców do wychowania religijnego posiada również charakter zobowiązania⁴⁴. Do takich zadań rodzice zobowiązują się podczas udzielania sakramentu chrztu⁴⁵. Swoje prawo i obowiązek realizują tak przez słowo, jak również przykładem życia⁴⁶. „Rodzice, ponieważ dali dzieciom życie, mają bardzo poważny

³⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja Catechesi tradendae*, Warszawa 1980, nr 18. Por. *Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

³⁵ Por. KPK 1983, kan. 774 § 1; *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*, nr 17; *Catechesi tradendae*, nr 16.

³⁶ Por. *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, nr 122.

³⁷ Por. *Catechesi tradendae*, nr 16; E. Szafranski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, s. 37.

³⁸ KPK 1983, kan. 774 § 2. Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 2225-2226;

³⁹ Por. *Catechesi tradendae*, nr 68.

⁴⁰ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, Poznań 1998, nr 178.

⁴¹ Por. *Catechesi tradendae*, nr 68.

⁴² Por. tamże, nr 36; *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, nr 226.

⁴³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, nr 128-129.

⁴⁴ Por. Tamże, nr 127.

⁴⁵ Por. *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 3-7, [w:] *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice 1992.

⁴⁶ Por. J. Syryjczyk, *Przepowiadanie słowa Bożego i nauczanie katechetyczne według norm nowego prawa kościelnego*, [w:] *Duszpasterstwo w świetle Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 135.

obowiązek i prawo ich wychowania. Stąd też na pierwszym miejscu do chrześcijańskich rodziców należy troska o chrześcijańskie wychowanie dzieci, zgodnie z nauką przekazywaną przez Kościół⁴⁷.

Wsparci łaską sakramentu małżeństwa, rodzice przekazują dzieciom wartości ogólnoludzkie i religijne⁴⁸. Dalszym wsparciem dla rodziców jest również wspólnota chrześcijańska, która przez katechezę dorosłych, kontakty osobiste, spotkania oraz kursy, pomaga im w wychowaniu dzieci w wierze⁴⁹. Wśród osób odpowiedzialnych za katechezę znajdują się także rodzice chrzestni. Wspomagają oni, a w razie potrzeby zastępują rodziców naturalnych. Do chrzestnych należy obowiązek wspierania rodziców w chrześcijańskim wychowaniu ochrzczonych dzieci.

Rodzice chrześcijańscy mogą także we wspólnocie chrześcijańskiej pełnić wielorakie sposoby katechizacji. Jako katecheci,

zależnie od różnych środowisk oraz odmiennych odbiorców, pracują z dziećmi, młodzieżą lub z dorosłymi; przygotowują do przyjęcia sakramentów; oddają się pracy z osobami nieprzystosowanymi, niepełnosprawnymi, emigrantami, czy osobami żyjącymi na marginesie⁵⁰. Zadania katechetyczne domagają się jednakże odpowiedniego przygotowania⁵¹. Należy też dodać, że świeccy katechizują w porozumieniu i we współpracy z hierarchią. Kodeks z 1983 r. wskazuje na możliwość przekazania świeckim mandatu do nauczania. „Podobnie - zachowując jednak przepisy stawiające wymagania co do zdatności - mogą otrzymać od kompetentnej władzy kościelnej zlecenie nauczania świętej nauki”⁵². Nauczanie katechetyczne jest pełnieniem misji Kościoła. Dlatego „winno zawsze pozostawać pod kierownictwem prawowitej władzy kościelnej. Kto katechizuje, działa w imieniu Kościoła i z mandatu Kościoła”⁵³.

⁴⁷ KPK 1983, kan. 226 § 2; o prawie i obowiązku do religijnego wychowania dzieci, por. tamże, kan. 217, 835 § 4, 1055 § 1, 1136, 1154. Dom rodzinny sam w sobie jest środowiskiem katechetycznym, por. E. Osewska, *Katecheza w rodzinie*, (w:) *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa-Łomianki 1999, s. 187-188; wyróżnia się także katechezę ukierunkowaną na rodzinę, por. tenże, *Katecheza rodzinna*, dz. cyt., s. 186-187. Por. J. Wiliński, *Możliwość współpracy wiernych świeckich w katechetycznej posłudze Kościoła*, Warszawa 2003 (praca mgr. - biblioteka w Łądzie n. Wartą).

⁴⁸ Por. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, nr 227.

⁴⁹ Por. tamże; *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, nr 130. O rodzinie jako środowisku wzrastania w wierze - katechezie rodzinnej, por. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, nr 255. O katechezie dorosłych skierowanej do rodziców, przy okazji przygotowania ich dzieci do sakramentów, por. *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, nr 103. Także obowiązkiem proboszcza jest wspieranie i umacnianie rodziców w zakresie katechezy rodzinnej, por. KPK 1983, kan. 776.

⁵⁰ Por. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji*, nr 232.

⁵¹ „Ordynariusze miejsca winni troszczyć się o odpowiednie przygotowanie katechetów do właściwego wypełniania ich zadania, a więc by ich kształcenie miało charakter stały, aby mogli poznać w wystarczającym zakresie naukę katolicką oraz przyswoić sobie teoretycznie i praktycznie zasady dyscyplin pedagogicznych”, KPK 1983, kan. 780.

⁵² Tamże, kan. 299 § 3.

⁵³ *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, nr 121. O udzieleniu misji kanonicznej katechetom szkolnym przez biskupa diecezjalnego, por. tamże, nr 82, 90; Konkordat Polski z 28.07.1993, (w:) W. Góralski, *Konkordat Polski 1993 od podpisania do ratyfikacji*, Warszawa 1998, art. 12, ust. 3. O mandacie, którego udziela się katechetom, por. także E. Zanetti, *I laici nel munus docendi*, s. 203-204; tenże, *I laici possono*, dz. cyt., s. 273-274.

2. MISYJNA DZIAŁALNOŚĆ KOŚCIOŁA

Działalność misyjna Kościoła zwraca się szczególnie ku ewangelizacji osób niewierzących. Wynika ona z natury Kościoła⁵⁴. „Szczególne inicjatywy, poprzez które posłani przez Kościół głosiciele Ewangelii, idąc na świat, wykonują zadanie przepowiadania Ewangelii i wszczęcia samego Kościoła w te narody lub grupy, które jeszcze nie wierzą w Chrystusa, nazywa się powszechnie *misjami*”⁵⁵. W posłudze misyjnej uczestniczą wszyscy wierni⁵⁶. Rodziny polskie również mogą wnosząc swój udział w działalność misyjną.

„W krajach już chrześcijańskich świeccy współpracują w dziele ewangelizacji, pielęgnując w sobie i w innych znajomość i umiłowanie misji, budząc powołania misyjne we własnej rodzinie, w stowarzyszeniach katolickich i w szkołach, ofiarując wszelkiego rodzaju pomoc [...]”⁵⁷. Współodpowiedzialność za misje może wyrażać się w różnorodnych inicjatywach politycznych, społecznych oraz gospodarczych, przez zaangażowanie się w stowarzyszeniach misyjnych i ruchach kościelnych⁵⁸. Doznanie miłości Boga prowadzi do dzielenia się z tymi, którzy Go nie znają. Jest to bodziec do włączenia się w przepowiadanie Chrystusa wszystkim narodom. Różnorakie są działania misyjne, oprócz modlitwy jest miejsce na organizowanie pomocy materialnej, a także technicznej. Najbardziej charakterystycznymi inicjatywami są Papieskie Dzieła Misyjne: Papieska Unia Misyjna, Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła

i Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci. Wszystkie cztery instytucje są obecne w Polsce, posiadają koordynatora oraz współpracują z Komisją Episkopatu Polski ds. Misji. Ponadto są one otwarte na obecność i udział świeckich w pracy Papieskich Dzieł. Wspólnym celem jest modlitwa za misje, zbieranie środków na potrzeby misyjne, propagowanie idei *ad gentes*, wspomaganie formacji kapłanów przygotowujących się do wyjazdu na misje oraz duchowieństwa, działającego na terenach misyjnych.

Ze względu na odniesienie niniejszego opracowania do rodzin, warto zwrócić uwagę zwłaszcza na Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci. Założyciel Dzieła - bp Forbin-Janson, określając program duchowej i materialnej pomocy dzieciom w krajach misyjnych - prosił je o jedno *Zdrowaś Maryjo* codziennie i „jednen grosz” w tygodniu. „Dlatego codzienna modlitwa i osobiste wyrzeczenia stanowią zasadnicze zobowiązanie członków PDMD; - dzieci dzielą się tym, co otrzymują w prezencie, dlatego, np. z okazji Pierwszej Komunii Świętej przygotowują w Białym Tygodniu koperty z jakąś ofiarą pieniężną dla dzieci w krajach misyjnych; - podejmują różne własne inicjatywy zdobywania środków na ten cel, takie jak zbieranie złomu, makulatury, znaczków itp., przygotowywanie pocztówek, pisanek, wianków, lampionów, organizowanie dobrze przeprowadzonej loterii; - zbierają dla dzieci w krajach misyjnych ofiary od dorosłych, np. kolędując dla misji w okresie Bożego Narodzenia”⁵⁹.

⁵⁴ Por. Dekret o działalności misyjnej Kościoła „*Ad gentes*”, (w:) Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, dz. cyt., s. 433-471, nr 2.

⁵⁵ Tamże, nr 6.

⁵⁶ Por. KPK 1983, kan. 781.

⁵⁷ Jan Paweł II, *Christifideles laici*, nr 35.

⁵⁸ Por. Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, Poznań 1991, nr 72.

⁵⁹ <http://www.missio.org.pl/PDMD/skorzystaj.html#h2> (12.11.2007)>. Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci skupia ponad 100 000 dzieci, por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 136.

Inną, szczególną formą pomocy misjom, do której mogą włączać się rodziny polskie, jest fundacja MIVA Polska. W latach 2000-2006 organizacja zrealizowała 100 projektów na kwotę 2 100 000 euro, przekazując ponad 100 samochodów i innych środków transportu na potrzeby misyjne⁶⁰.

Odnosząc tematykę misyjną do rodzin, należy też zauważyć nowe zjawiska społeczne. W wielkich miastach odbywa się intensywny proces migracji ludzi z nowymi zwyczajami i kulturą, również niechrześcijańskie migrują do krajów tradycyjnie chrześcijańskich, co stwarza nowe horyzonty misyjne⁶¹.

3. WYCHOWANIE KATOLICKIE

3.1. Zasady ogólne

Kościół w całej pełni włącza się w misję wychowawczą. „Ze szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należy do Kościoła, któremu została zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego”⁶². Kościół jest zatem świadom, że powinien być obecny w dziedzinie edukacji oraz, że wychowanie stanowi element jego misji.

Ponieważ w wychowaniu istotne jest określenie celów, Kościół akcentuje je w następujący sposób: „[...] prawdziwe wychowanie powinno objąć pełną forma-

cję osoby ludzkiej, zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczności, dlatego dzieci i młodzież tak winny być wychowywane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym”⁶³. Wychowanie obejmuje całościową formację osoby, tak doczesną, jak i jej cel ostateczny; kompleksowość celów wychowawczych wskazanych w Kodeksie z 1983 r. koresponduje z soborową Deklaracją o wychowaniu chrześcijańskim⁶⁴.

W myśli Kościoła jest ważny rozwój moralny dzieci i młodzieży. Oznacza to również prawo do wychowania religijnego: „Wszyscy chrześcijanie mają prawo do wychowania chrześcijańskiego, ponieważ nazywają się dziećmi Bożymi i są nimi [...]”⁶⁵. Pierwszymi odpowiedzialnymi i zobowiązanymi za wychowanie są rodzice⁶⁶. Chrześcijańscy rodzice wraz z innymi celami wychowania powinni uwzględnić wspomniane katolickie uformowanie swoich dzieci, co oznacza również wychowanie do miłości małżeńskiej i rodzinnej⁶⁷. Mają ponadto obowiązek i prawo doboru środków i instytucji, dzięki

⁶⁰ Miva Polska zebrała ponad 500 tys. zł na rzecz misjonarzy, [w:] „Wiadomości KAI”, nr 41(15.10.2006), s. 14.

⁶¹ Por. Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, Poznań 1991, nr 37.

⁶² KPK 1983, kan. 794 § 1.

⁶³ Tamże, kan. 795.

⁶⁴ Por. Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Grauisimum educationis*, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, s. 313-324, nr 1; por. Powszechna Deklaracja Prawa Człowieka, [w:] K. Warchałowski, *Prawo wyznaniowe. Wybór źródeł*, Warszawa 2000, s. 29-31, art. 26

⁶⁵ *Gravissimum educationis*, nr 2. Por. J. Szpet, *Prawa i obowiązki rodziców w szkole*, Płock 1996, s. 6-15.

⁶⁶ Por. *Grauisimum educationis*, nr 3. Por. także A. Dziegła, *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie kanonicznym*, [w:] *Współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz małżeństwa i rodziny. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej*, Łomża 2005, s. 127-136; R. Szytchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 90-101, 260-264; J. Buxakowski, *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*, Pelplin 1999, s. 244-261.

⁶⁷ Por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 35; Papieska Rada ds. Rodziny, *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie*, Łomianki 1996, nr 37-47.

którym lepiej zadbają o katolickie wychowanie dzieci⁶⁸. Na wolność religijną rodziny w przestrzeni wychowawczej wskazuje też deklaracja *Dignitatis humanae*, co oznacza także prawo rodziców do wyboru odpowiednich szkół lub innych instytucji kształcenia, bez ponoszenia z tego tytułu żadnych niesprawiedliwych ciężarów⁶⁹. Wskazane uprawnienia rodziców znajdują potwierdzenie w wydanej w 1983 r. Karcie Praw Rodziny⁷⁰. Oznacza to również szereg implikacji, np.: prawo do współpracy z nauczycielami i kierownictwem szkoły⁷¹, wymaganie, by środki społecznego przekazu wspierały wartości rodziny oraz chroniły, zwłaszcza najmłodszych, przed negatywnym wpływem tych środków⁷².

Wybrane przez rodziców opcje wychowania powinny znaleźć odpowiednie gwarancje ze strony państwa: „Rodzice mają również prawo otrzymania od państwa pomocy potrzebnych do katolickiego wychowania dzieci”⁷³. Państwo poprzez

właściwe ustawodawstwo ma chronić fundamentalne prawa rodziców. Obowiązek państwa jest realizowany poprzez stworzenie pluralistycznego systemu szkolnictwa, dającego możliwość wyboru szkoły zgodnej z przekonaniem rodziców. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. chroni rodzinę⁷⁴ i zapewnia podstawowe prawa wychowawcze oraz religijne rodziców⁷⁵. „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem”⁷⁶.

3.2. Szkoły

Szkoła stanowi istotny czynnik wychowawczy oraz pomoc dla rodziców, ona ogniskuje rodziny, środowisko nauczycieli, różne organizacje kulturalne, obywatelskie oraz religijne. Równoległe ze szkołami państwowymi mogą istnieć szkoły wyznaniowe, np. katolickie. Prawodawca kościelny zastrzega sobie prawo ich stanowienia⁷⁷.

⁶⁸ Por. KPK 1983, kan. 793 i 1.

⁶⁹ Por. *Deklaracja o wolności religijnej Dignitatis humanae*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, s. 410—421, nr 5; *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, art. 26.

⁷⁰ *Stolica Apostolska, Karta Praw Rodziny*, Gdańsk 1983, art. 5.

⁷¹ Por. tamże, art. 5 e.

⁷² Por. tamże, art. 5 f.

⁷³ KPK 1983, kan. 793 § 2.

⁷⁴ Por. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (dalej Konstytucja RP), [w:] *Konstytucja RP i inne teksty prawne*, Warszawa 1997, s. 1-50, art. 18.

⁷⁵ Por. tamże, art. 48, ust. 1. Por. także J. Krukowski, *Podstawy prawne współdziałania między Kościołem i państwem na rzecz małżeństwa i rodziny*, [w:] *Współdziałanie Kościoła i państwa*, s. 13-32; M. Sitarz, *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie publicznym*, tamże, s. 137-157.

⁷⁶ Konstytucja RP, art. 53, ust. 3.

⁷⁷ „Kościołowi przysługuje prawo zakładania szkół jakiegokolwiek specjalności, rodzaju i stopnia, a także kierowania nimi”, KPK 1983, kan. 800 § 1; por. *Gravissimum educationis*, nr 8. Pogłębienie myśli soborowej na temat szkolnictwa katolickiego, por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Szkoła katolicka*, Rzym 1977; tenże, *La scuola cattolica alle soglie del terzo millennio*, <<http://www.vatican.va/roman-curia/congregationis/ccatheduc/documents> (9.11.2007)>. ; Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne Konferencji Episkopatu dla szkół katolickich w Polsce*, <<http://www.kuria.gliwice.pl/czytelnia/dokumenty/index> (31.05.2007)>. Por. także H. Stawniak, *Miejsce szkoły katolickiej w systemie salezjańskiego wychowania młodzieży*, [w:] *Salezjańska propozycja wychowawcza w obliczu jednoczącej się Europy*, Piła 2004, s. 37-53.

Dwa główne aspekty kształtują pojęcie szkoły katolickiej: formalny oraz materialny. Element formalny wynika z uznania jej katolicyzacji oraz prowadzenia przez władzę kościelną, bądź kościelną osobę prawną⁷⁸. Materialny natomiast wymiar szkoły katolickiej, tworzą nauczanie i wychowanie chrześcijańskie⁷⁹. Szkoła katolicka wraz z funkcją nauczania i wychowania podejmuje także zadanie ewangelizacyjne. W tej ostatniej roli własne zadania mają rodzice⁸⁰.

Prawo polskie zapewnia Kościołowi swobodę zakładania własnych szkół. Najważniejsze zapisy na ten temat zawierają: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. i Konkordat z 1993 r. Rodzice mogą swobodnie wybierać szkoły dla swoich dzieci. Wolność wyboru szkoły dopełnia prawo zakładania szkół podstawo-

wych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych przez wszystkich obywateli i różne instytucje⁸¹. „Kościół Katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy”⁸². Odejście od monopolu w zakresie szkolnictwa, gwarantuje różnorodność szkół, a tym samym wielość systemów wychowania⁸³.

Podstawowe odniesienie wiernych do szkół katolickich powinna cechować postawa afirmacji i współpracy. „Wśród środków wychowania wierni powinni bardzo cenić szkoły, które są dla rodziców główną pomocą w wypełnianiu obowiązku wychowania”⁸⁴. Potrzebna jest także

⁷⁸ Por. KPK 1983, kan. 803 § 1. 3.

⁷⁹ Por. tamże, kan. 803 § 2; *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, nr 94.

⁸⁰ Por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 58; H. Stawniak, *Miejsce szkoły katolickiej*, dz. cyt., s. 37-53. Na linii rodzice-szkoła pojawiają się szczegółowe uprawnienia, jak: prawo do pomocy ze strony instytucji szkolnych, do bezpłatnego nauczania, do współdecydowania o wcześniejszym rozpoczęciu nauki, do indywidualnego toku nauczania, do nauczania dziecka poza szkołą, do uzyskania informacji o wynikach w nauce dziecka, do współdecydowania w sprawach szkoły i oświaty, por. J. Szpet, *Prawa i obowiązki rodziców w szkole*, s. 15-20.

⁸¹ Por. Konstytucja RP, art. 70, ust. 3.

⁸² Konkordat 1993, art. 14, ust. 1. Gwarancje uprawnienia rodziców do wyboru szkół innych niż publiczne, a tym samym do istnienia tych szkół, znajdują się w prawie międzynarodowym, por. Konwencja ONZ w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty, 15.12.1960, [w:] K. Warchałowski, *Prawo wyznaniowe*, s. 33-38, art. 5. Subsydiowanie szkół katolickich oraz wychowanie religijne na terenie szkoły świadczy o uznaniu i ochronie praw człowieka (prawa do wolności religijnej), a nie jest popieraniem, czy ochroną samej religii, por. F. Mazurek, *Prawa rodziny w świetle katolickiej nauki społecznej*, [w:] *Zagadnienia praw rodziny. XII Dni Praw Człowieka w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1994*, Lublin 1997, s. 99. Postulat wolności wyboru szkoły przez rodziców oraz poszanowania wolności sumienia, którą zapewnia pluralizm szkół, por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 51.

⁸³ „W wyborze szkoły rodzice powinni mieć prawdziwą wolność. Stąd wierni mają zabiegać o to, ażeby społeczność świecka uznała tę wolność rodziców i zachowując wymogi sprawiedliwości rozdzielczej wyposażała ją w odpowiednie subsydia”, KPK 1983, kan. 797. O zapewnieniu przez państwo odpowiednich subsydiów, które zapewniają wolność religijną rodziców, por. *Grauisimum educationis*, nr 6.

⁸⁴ KPK 1983, kan. 796 § 1. Cechy pokoleniowe rodziców w Polsce wpływają na wychowanie religijne dzieci, a pośrednio na kształt polskiej szkoły, por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 55.

ściśła współpraca pomiędzy rodzicami oraz nauczycielami⁸⁵, dzięki czemu następuje prawidłowy proces formacyjny. Rozdźwięk pomiędzy tymi środowiskami staje się zawsze siłą destrukcyjną w procesie wychowania⁸⁶.

Tam, gdzie istnieje wielość szkół i możliwość wyboru, rodzice winni preferować te szkoły, które zapewnią wychowanie katolickie. „Rodzice powinni kierować swoje dzieci do szkół zapewniających katolickie wychowanie. Jeśli nie mogą tego uczynić, mają obowiązek sami zatroszczyć się o to, by dzieci poza szkołą otrzymały należne wychowanie katolickie”⁸⁷. Szkoła, zapewniająca wychowanie zgodne z życzeniem katolickich rodziców, stara się o system wartości humanistycznych i chrześcijańskich.

Niekiedy rodzice sami są nauczycielami. Wówczas tym bardziej należy zadbać o tzw. zdrową naukę i prawość życia. Nauczyciele nadają szkole katolickiej jej szczególny charakter przez swe działanie oraz świadectwo⁸⁸. Nauczyciele w szkole katolickiej w pewnej mierze angażują autorytet Kościoła i wspólnoty chrześcijańskiej. Nie występują więc w kwestiach wychowania lub nauczania jedynie we własnym imieniu⁸⁹.

3.3. Uniwersytety i fakultety katolickie oraz kościelne

Odpowiedzialność rodziców za dzieci nie kończy się wraz z ukończeniem przez nie szkoły średniej. Należy zauważyć pewne relacje pomiędzy rodziną a środowiskiem akademickim. Kościół otacza opieką szkoły wyższe, zwłaszcza uniwersytety i fakultety⁹⁰, które ze swej strony służą społeczności. Misja Kościoła obejmuje uczelnie publiczne oraz prywatne, a zwłaszcza katolickie lub kościelne. Analogicznie do szkół katolickich, Kościół ma prawo do zakładania i prowadzenia zarówno uniwersytetów czy fakultetów katolickich, jak również kościelnych⁹¹, wpisujących się w eklezjalne zadanie nauczycielskie.

Poszukiwanie prawdy, będące jednym z celów uniwersyteckich, dotyczy to także szeroko rozumianego dialogu kulturowego, nakładającego na rodzinę szczególne zobowiązania; w badaniach naukowych należy pogłębiać studia nad relacją pomiędzy techniką, kulturą i rodziną⁹². Przykładem może stać się Instytut Studiów nad Rodziną w Uniwersytecie kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Potrzebom życia rodzinnego z pomocą przychodzi

⁸⁵ Por. KPK 1983, kan. 796 § 2; *Szkoła katolicka*, nr 61.

⁸⁶ Por. E. Szafranski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 58.

⁸⁷ KPK 1983, kan. 798. Zabiegi rodziców, w ramach ich uprawnień obywatelskich, mogą kształtować ustawy państwowe: „Wierni mają zabiegać o to, ażeby ustawy państwowe dotyczące kształcenia młodzieży zapewniały jej także w szkole wychowanie religijne i moralne, zgodne z sumieniem rodziców”, por. tamże, kan. 799.

⁸⁸ Por. *Szkoła katolicka*, nr 78; *Gracissimum educationis*, nr 8.

⁸⁹ Por. E. Zanetti, *I laici nel munus docendi*, dz. cyt., s. 212. O tożsamości katolika w rzeczywistości szkolnej, por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Poznań 1986.

⁹⁰ Por. *Grauisimum educationis*, nr 10.

⁹¹ Por. KPK 1983, kan. 807, 815. Osoby świeckie, za zgodą władzy kościelnej, również mogą erygować uniwersytet katolicki, por. Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich Ex corde Ecclesiae*, 15.08.1990, AAS 82 (1990), s. 1475-1508, art. 3 § 3.

⁹² Por. tamże, nr 45.

kształcenie ustawiczne, będące również jednym z zadań uniwersyteckich⁹³.

Świeccy, pracujący na uniwersytecie, mają także własne rodziny i dają jednocześnie osobiste świadectwo wiary⁹⁴. Podejmując zadania nauczycielskie, powinni oni spełniać zarówno wysokie kryteria naukowe, pedagogiczne oraz moralne⁹⁵. Wraz z wysokim poziomem naukowym oraz wiernością doktrynie katolickiej wykładowcy uczelni katolickich powinni umacniać, a przynajmniej respektować, katolicki charakter takiej uczelni⁹⁶. Wykładowcy przedmiotów teologicznych muszą posiadać dodatkowo zlecenie (*mandatum*) od władzy kościelnej⁹⁷.

4. ŚRODKI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU

Środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę we współczesnym świecie, zwłaszcza: prasa, telewizja i Internet⁹⁸. Stanowią one dla Kościoła

swoisty „areopag” współczesnej kultury, który jednoczy ludzkość i czyni z niej „globalną wioskę”⁹⁹. Dlatego Kościół wykorzystuje je w swojej misji ewangelizacyjnej, gdyż Kościół uznaje, że „do jego obowiązków należy głoszenie orędzia zbawienia, również za pomocą środków społecznego przekazu i pouczanie ludzi o właściwym ich wykorzystaniu”¹⁰⁰.

Zadania ewangelizacyjne oraz przyjęcie określonych postaw wobec mediów dotyczy także środowisk rodzinnych. Rodzice mają czuwać, aby negatywne treści nie oddziaływały na ich dzieci, natomiast same dzieci powinny uczyć się umiejętnego odbioru przekazu medialnego oraz umiarkowania w korzystaniu z mass-mediów¹⁰¹. Temat formacji dzieci do postawy roztropnego odbiorcy przekazu Instrukcja *Communio et progressio*, wskazująca na obowiązek formowania ich sumienia, uwrażliwiania na piękno

⁹³ Por. tamże, nr 36.

⁹⁴ Por. tamże, nr 25.

⁹⁵ Por. KPK 1983, kan. 810 § 1. Takie same wymagania dotyczą uczelni kościelnych, por. tamże, kan. 818; Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska Sapientia Christiana o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, AAS 71 (1979), s. 469-499, art. 22-30.

⁹⁶ Por. *Ex corde Ecclesiae*, art. 4 § 1-4.

⁹⁷ Por. KPK 1983, kan. 812; podobny wymóg dotyczy uczelni kościelnych, por. tamże, kan. 818. 833 n. 7.

⁹⁸ Wypowiedzi Kościoła na temat środków społecznego przekazu, por. *Dekret o środkach społecznego przekazu Inter mirifica*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 87-95; Papińska Komisja ds. Środków Społecznego Przekazu, *Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu Communio et progressio*, AAS 63 (1971), s. 593-656; Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Instrukcja duszpasterska o przekazie społecznym Aetatis novae*, [w:] „L'Osservatore Romano” 6 (1992), s. 48-59; Tenże, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, [w:] „L'Osservatore Romano” 4 (2001), s. 48-56. Internet, jako aktualne wyzwanie współczesnego świata, jest przedmiotem dwóch dokumentów Magisterium Kościoła, por. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, [w:] „Wiadomości KAI” (10.03.2002), s. 31-35; Tenże, *Etyka w Internecie*, [w:] „Wiadomości KAI” (17.03.2002), s. 31-35.

⁹⁹ Por. *Aetatis novae*, nr 1.

¹⁰⁰ *Inter mirifica*, nr 3. Por. tamże, nr 13.

¹⁰¹ Por. tamże, nr 10. O zagrożeniach związanych z mediami, które epatują przemocą i brutalnością oraz ukazują błędne wzorce życia rodzinnego, por. *II Polski Synod Plenarny*, s. 38-39; o zakazie lub niekontrolowanym dostępie dzieci do telewizji albo komputera, por. tamże, s. 111. O relacji media a rodzina, por. także *Familiaris consortio*, nr 76; D. Krzemińska, *Mass media*, [w:] *Słownik małżeństwa i rodziny*, dz. cyt., s. 248-249.

oraz dokonywania wyboru dobrych programów¹⁰². Jest to możliwe, jeśli sami rodzice są zdolni do właściwej oceny mediów oraz ich języka¹⁰³. Oprócz dobra, będącego udziałem środków przekazu, niekiedy przekazują one wypaczoną wizję rodziny, wówczas jest zadaniem wiernych budować całościowy i religijny obraz życia rodzinnego, a w miejsce fikcyjnych (ekranowych) więzi tworzyć prawdziwe, międzyludzkie relacje¹⁰⁴.

„Wszyscy wierni, w szczególności zaś ci, którzy mają jakiś udział w organizowaniu lub użyciu środków społecznego przekazu, powinni się starać pomoc pasterskiej działalności tak, żeby Kościół mógł także poprzez te środki skutecznie wypełniać swoją misję”¹⁰⁵. Poprzez media świeccy mają okazję dać świadectwo Ewangelii podejmując różnego rodzaju inicjatywy. Jednakże w publikowaniu różnych wypowiedzi należy uwzględnić ich kontekst; w dziennikach i czasopismach nieprzyjaznych Kościołowi wierni mogą to czynić, kiedy istnieje słuszna i uzasadniona przyczyna¹⁰⁶.

Kościół w Polsce posiada własne, kościelne rozgłośnie oraz prawo emitowania programów w publicznej radiofonii

i telewizji. Występ w mediach wymaga unormowania, także z punktu widzenia prawa kanonicznego. Dlatego Polska Konferencja Episkopatu wydała instrukcję, regulującą zasady występowania duchownych i osób zakonnych oraz ewangelizacji w audycjach radiowych i telewizyjnych. Instrukcja, częściowo dotycząca świeckich, podaje, że¹⁰⁷ wypowiedzi na temat wiary oraz obyczajów winny być zgodne z doktryną Kościoła, nie zaś prywatnymi opiniami. Dotyczy to zwłaszcza tych osób, „których urząd kościelny, funkcja pełniona w instytucji kościelnej, przynależność do stowarzyszeń lub organizacji kościelnych sprawiają, iż wypowiedzi ich mogą być odebrane jako angażowanie autorytetu Kościoła”¹⁰⁸. Bez odpowiedniego upoważnienia, nie można występować w imieniu Kościoła, bądź tego sugerować¹⁰⁹. Wskazana jest też roztropność w odniesieniu do programów przeciwnych wierze, czy wprost - antykościelnych¹¹⁰.

Spośród środków społecznego przekazu, coraz większą rolę odgrywa Internet, posiadający znaczną siłę oddziaływania¹¹¹. Jego wpływ rodzi szereg problemów natury etycznej. Wskazując kryteria etyczne i moralne, Kościół pragnie poma-

¹⁰² Por. *Communio et progressio*, nr 67-68; *II Polski Synod Plenarny*, s. 120-121.

¹⁰³ Por. *Communio et progressio*, nr 70.

¹⁰⁴ Por. *Aetatis novae*, nr 7. „Rodzice mając obowiązek właściwego wychowania potomstwa, nie mogą zrzucić z siebie tej powinności na inne podmioty, a tym bardziej nie mogą obecności wychowawczej zastępować telewizją i wydawnictwami”, H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców*, dz. cyt., s. 176.

¹⁰⁵ KPK 1983, kan. 822 § 3. W przygotowaniu do małżeństwa chrześcijańskiego również można zastosować środki przekazu społecznego, por. tamże, kan. 1063 nr 1.

¹⁰⁶ Por. tamże, kan. 831 § 1.

¹⁰⁷ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące występowania duchownych i osób zakonnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej w audycjach radiowych i telewizyjnych*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 10 (2005) nr 1, s. 74-76.

¹⁰⁸ Tamże, nr 10.

¹⁰⁹ Por. tamże, nr 11.

¹¹⁰ Por. tamże, nr 12.

¹¹¹ Por. *Etyka w Internecie*, nr 2.

gać wszystkim korzystającym z Internetu¹¹². Właściwą postawą wobec Internetu, jak i innych mediów, jest ich twórcze wykorzystanie w misji Kościoła¹¹³. Kreatywność w tej materii nie przekreśla jednak obowiązku rodziców wychowywania swoich dzieci, a także nadzorowania form korzystania z Internetu, ponadto potrzebne jest korzystanie z technologii filtrujących oraz bezpośrednia rozmowa na temat cyberprzestrzeni¹¹⁴. Kościół wskazuje ponadto dzieciom i młodzieży, że „Internet jest drzwiami otwierającymi się na wspaniałą i ekscytujący świat o potężnym wpływie formacyjnym; nie wszystko jednak po drugiej stronie drzwi jest bezpieczne, zdrowe i prawdziwe”¹¹⁵.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując rozważania na temat relacji rodziny do zadań nauczycielskich Kościoła w Polsce, należy stwierdzić, że rodzina jest podmiotem wielu praw i obowiązków w tej materii. Nie jest ona wykluczona z żadnej z przestrzeni nauczycielskiej funkcji Kościoła, a jej rola jest niezastąpiona, zwłaszcza w odniesieniu do katechezy, wychowania oraz formacji do korzystania z mediów. Różnorodność współczesnych wyzwań, stojących przed polską rodziną, nie mogą jej zamknąć w postawie „oblężonej twierdzy”. Przeciwnie, konieczna jest wielka kreatywność w rozwiązywaniu problemów oraz pomysłowość w poszukiwaniu, adekwatnych do trudności, nowych form i metod w pełnieniu prorockiej misji Chrystusa. Wspomniana kreatywność jest jednocze-

śnie odwagą ewangelizacji świata. Jest odpowiedzią na wezwanie Jana Pawła II, wyrażone słowami „Otwórzcie drzwi Chrystusowi”. Również każda rodzina jest wezwana do podjęcia nowej ewangelizacji, na wzór apostołskiego zapału, jaki rozpoczął się w dniu Pięćdziesiątnicy; i jest to Jedno z najważniejszych zadań stojących przed Kościołem na progu nowego tysiąclecia”¹¹⁶.

STRESZCZENIE

Rodzina chrześcijańska jest domowym Kościołem, gdzie rodzice są pierwszymi nauczycielami wiary swoich dzieci. Sobór Watykański II, a także Jan Paweł II przedstawiają rodziny jako wspólnoty wiary, które realizują misję Kościoła. Podobne treści pojawiają się w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku - małżeństwa i rodziny stanowią lud Boży. Zatem domowy Kościół, jako wspólnota ewangelizacyjna, dołącza do funkcji nauczania Kościoła. Treść artykułu zajmuje się problem - jak rodzina zawarta jest w misji Kościoła. Na zakres i formy uczestnictwa w wymienionych misjach trzeba zmierzyć się z obecnymi problemami, które stoją przed obecną polską rodziną. Wyjaśnienie tych trudności określa drugi śledczy cel artykułu.

Uwagę rodziny konfrontuje z następującymi funkcjami nauczania Kościoła: w służbie Słowa Bożego, działalność misyjną, katolickie wychowanie i wpływ środków masowego przekazu. W podsumowaniu należy stwierdzić,

¹¹² Por. tamże, nr 18.

¹¹³ Por. *Kościół a Internet*, nr 10.

¹¹⁴ Por. tamże, nr 11.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ Jan Paweł II, *List apostołski na zakończenie wielkiego jubileuszu roku 2000 Novo millennio ineunte*, Poznań 2001, nr 40.

że rodzina jest przedmiotem wielu praw i obowiązków w tym zakresie. Ona nie jest wykluczona z żadenych z przestrzeni nauczycielskiej funkcji Kościoła, a jej część jest niezastąpiona, zwłaszcza w odniesieniu do katechety, wykształcenie i tworzenie z wykorzystaniem mediów. Jednak konieczna jest wielka kreatywność w rozwiązywaniu problemów oraz pomysłowość w realizacji nowych form i metod, aby kontynuować misję proroka Chrystusa. Rodzina powołana jest do odwagi do ewangelizacji świata. Ewangelizacja, rodzina stanowi odpowiedź na wezwanie Jana Pawła II, sformułowane „Otwórzcie drzwi Chrystusowi”.

SUMMARY

A Christian family it is a household Church, where parents are the first teachers of the faith for their own children. The Vatican Council II and also John Paul II in its own instructions show the family as the community of the faith which accomplishes the mission of the Church. The similar content appear in the Code of the Canon Law of 1983 - the marriage and the family should build God's people. So the household Church, as the community evangelizing, joins into the teaching functions of the Church. The

content of the article undertakes the problem - how the family sits on the teacher's mission of the Church. For the scope and forms of the participation in mentioned mission one needs to confront with current problems that stand before the present Polish family. Explaining those difficulties determines the second investigative aim of the article.

The consideration confronts the family with the following teaching functions of the Church: the service of God's Word, the missionary activity, Catholic education and the influence of mass-media. In the recapitulation one ought to ascertain that the family is a subject of many rights and duties in this matter. She is not barred from none from the space of the teacher's function of the Church, and her part is irreplaceable, especially with reference to catecheses, educations and the formation of using the media. However, it is necessary a great creativity in the problem solving and the ingeniousness in pursuing new forms and methods to continue with the prophet mission of Christ. The family is called to have the courage to evangelize the world. Evangelizing, the family answers the call of John Paul II, worded „Open door to Christ”.

**„Kto chce wejść na szczyt, musi zacząć od dołu,
a potem iść krok za krokiem, nie przyspieszając go.
Zły to taternik czy alpinista, który zaczyna wspinaczkę
w góry od zrywu i wielkiego wysiłku. Dobry - idzie krok
za krokiem, powoli, spokojnie”.**

(S. Wyszyński)